

Михајло МИНОСКИ

СТАВОТ НА ГРЦИЈА СПРЕМА ОСТВАРУВАЊЕТО НА МАЛЦИНСКИТЕ ПРАВА НА МАКЕДОНСКИОТ НАРОД ВО ПРИМОРСКИОТ ДЕЛ ОД МАКЕДОНИЈА, 1925-1926 ГОДИНА

Со мировните договори по Првата светска војна, балканските држави, респективно и Грција, беа обврзани на националните малцинства да им обезбедат целосно остварување на малцинските права. Друштвото на народите, меѓународна организација за обезбедување на мирот, со оглед на тоа дека повеќето од државите само декларативно се сметаа за обврзани и продолжуваа со тактиката на игнорирање, во 1925 година презеде посебни активности за да издејствува почитување на наметнатите обврски. Советот на Друштвото на народите, на седницата одржана на 24 март 1925 година,¹ го разгледуваше прашањето за неизвршувањето на обврските за заштита на малцинските права на „словенското“ македонско малцинство во Грција. Претседателот на грчката влада, Елефтерос Венизелос, присутен на седницата, изјави дека владата „ќе ги изврши сите обврски од договорите за малцинствата и искажа готовност да го проучи секое барање на „словенското малцинство“ за отворање на училишта во коишто наставата ќе се изведува на неговиот јазик.“² Со посебен акт од владата на Грција се бараше да го извести Советот на ДН за тоа што има направено, што смета за потребно да се направи и какви мерки смета да преземе за обезбедување на образование на мајчин јазик и слобода на вероисповедта на „словенското малцинство.“³

Грчката влада, во одговор на барањата, на 29 мај 1925 година, до Советот на ДН достави Мемоар,⁴ во којшто се потврдуваше готовноста да ги изврши сите преземени обврски и известуваше дека ги презела потребните мерки за отворање училишта на словенски јазик за наредната учебна 1925/1926 година и за остварување слобода на вероисповедта на „словенски јазик“.⁵ Тоа беше потврдено од грчкиот претставник, Какламанис, на седницата на Советот на ДН на 10 јуни

1 Георги Даскалов, *Българиите въ Егейска Македония*, София, 1996, 168.

2 На истото место.

3 Воислав Д. Кушевски, За појавата на „Абецедарот“, *Историја*, Скопје, 1983/ IX, 2, 184.

4 Г. Даскалов, *Българите...*, 168.

5 В. Кушевски, За појавата на „Абецедарот“..., 184; За регистрирањето и дипломатската преписка во Друштвото на народите по појавата на Абецедарот.-*Годишен зборник на Филозовскиот факултет на Универзитетот во Скопје*, Кн. 14 (40), 1987, 95.

1925 година.⁶ Како потврда на тоа дека надлежните власти на Грција ги презеле потребните мерки за остварување на правата на македонското малцинство на Советот на Друштвото на народите му беше предаден примерок од буквар⁷ на македонски народен јазик, со латинско писмо (именуван „Абецедар“) за почетно основно образование. За тоа владата ја имаше поддршката од демократското јавно мислење во земјата.⁸ Примената на латинското писмо беше добро осмислен потег со подалекосежно значење. Ако веќе мораше да прифати обезбедување на елементарни малцински права за словенското⁹ население, тогаш воведувањето на латинското писмо требаше да има функција на заштитна мерка спрема пропагандното дејствување од Бугарија и Србија односно Кралството СХС. Притоа секако се имаше предвид постојната реалност кај повеќе други словенски народи, па и на Балкан, со употребата на латинско писмо.

Изработката на буквар на македонски јазик и официјално изразената подготвеност на владата на Грција за воведување на настава на македонски јазик силно ги загрижи владите на Бугарија и на Кралството на Србите, Хрватите и Словенците кои на тоа реагираа со негирање на посебноста на македонскиот народ во приморскиот дел од Македонија. Нивните дипломатии се активираа да претендираат дека се работи за бугарско односно српско малцинство.

Владата на Грција официјално пристапи кон отворање училишта на македонски јазик, со единствена цел да покаже дека Грција е демократска држава и ги извршува преземените обврски. Меѓутоа, на дело, со редица мерки, спроведувани посредно, со толерирањето на организираните активности и акции на грчките шовинистички средини, направи сè за да не се доведе во положба да мора да примени целосен функционален систем за остварување на малцинските права на македонскиот народ.

Сепак, просветните органи беа задолжени во неколку населени места во приморскиот дел од Македонија, вклучително и во градот Сорович, да се отворат училишта за образование на „словенски“ јазик. За таа цел на македонските ученици им беше поделен подготвениот буквар, односно „Абецедарот“.

⁶ На истото место, 186; 95.

⁷ На истото место, 186.

⁸ Види: Док. 1.

⁹ Грчката влада беше доследна во одбегнувањето на употребата на името Македонија (односно македонско) затоа што тоа имплицираше постоење окупирана односно анектирана територија.

Бугарскиот дипломатски престапник во Атина со особено внимание ја следеше таквата активност на грчката влада и нејзините просветни органи. Со воспоставувањето на еден таков систем, Бугарија трајно се елиминираше како заинтересиран фактор бидејќи Грција заведе официјален став дека во приморскиот дел од Македонија имаше единствено „словенско малцинство“, но не и бугарско. Затоа бугарската влада презеде редица мерки: дипломатски интервенции пред Друштвото на народите, организирање на протести од Македонците емигранти од приморскиот дел од Македонија во Бугарија, и пропагандни акции на самиот терен во приморскиот дел од Македонија за организирање испраќање протести затоа што букварот беше отпечатен со латинско писмо, односно букви. За волја на вистината, треба да се каже дека воведувањето на латинското писмо во тој дел од Македонија, каде што беше создадено кирилското писмо и словенската писменост врз основа на народниот говор, а македонскиот народ го сметаше за основен белег на својот идентитет и, следствено, беше и остануваше приврзан на вековната традиција, беше неочекувано.

Ние овде презентираме неколку документи од бугарскиот амбасадор во Атина за настаните во градот Сорович, каде што грчките просветни власти официјално допуштија отворање училиште на македонски јазик и примена на букварот. Овие документи покажуваат дека владите на Грција, Бугарија и Кралството СХС, иако од спротивни позиции, имаа единствен интерес да се спречи реализацијата на воспоставување на системот на образование на македонски јазик којшто неминовно водеше кон национална хомогенизација на македонскиот народ. Меѓународното санкционирање на постоењето на еден таков систем, што експлицитно ќе значеше и признавање на постоењето на посебноста на македонскиот народ и нација, претставуваше директна закана за нивните големодржавни интереси. Бугарите и Србите, со право стравуваа дека, порано или подоцна, ќе се соочат со такви барања и следствено со наметнување такви обврски од меѓународната заедница за обезбедување на малцинските права на деловите на македонскиот народ под нивна власт.

Грчките власти, спротивно на официјално декларираните ставови на владата, не само што ги толерираа, туку и ги поттикнуваа грчките шовинисти да дејствуваат отворено против признавањето на малцинските права на македонскиот народ во грчката држава. Бугарската и српската пропаганда се активираа да организираат испраќање протести против воведувањето образование на македонски јазик. Така, на организираните протести на иста страна се најдоа грчките шо-

винисти, гркофилите и експонентите на бугарската и српска пропаганда. Владите на Бугарија и на Кралството СХС бараа признавање на малцински права на непостоечко бугарско односно српско малцинство.¹⁰

¹⁰ Воислав Кушевски, Петициите на „српското малцинство“ во Егејска Македонија, упатени во 1925 година во Друштвото на народите и нивната судбина. - *Историја*, Скопје, 1970/ VI, 2, 126-139.

ДОК. 1

Извештај

на Бугарската амбасада од Атина до Министерството за надворешни работи во Софија за ставот на грчката влада спрема примената на македонскиот јазик во наставата во училиштата во гр. Сорович.

Бугарска царска легација
Бр. 226

Атина, 3 февруари 1926 год.

До
Министерството за надворешни
работи и вероисповед

Софија

Кон шиф. телеграма
Бр, 26/ 2.П 1926 год.

Личниот орган на претседателот на владата „Елефтеротипија“ во денешното издание објавува долга телеграма од Солун според која во гр. Сорович се одржал општонароден митинг во знак на протест против воведувањето на „словено-гласно образование“ во училиштата. На митингот говореле разни говорници (Минас, Егзарху, Аминга, Толика, Трифон и Хаџитрифун) и после тоа била усвоена следната резолуција:

„Ние, сите жители на соровичката околија, родители на учениците кои се школуваат во училиштата, кога разбравме за воведување образование на словенско наречје, споделувајќи ги праведните негодувања и протести на нашите деца и, откако се собравме за таа цел, еднодушно ја изразуваме нашата мака поради нечесноста на владата, која воведува во училиштата во нашата околија настава на несаканото туѓо наречје.

Ја молиме владата да го предаде на Друштвото на народите нашиот енергичен протест за тешката навреда на народната чест и елинската свест.

Ќе настојуваме да ги поддржуваме до смрт институциите на нашата татковина и елинската велика традиција на Александар Велики. Објавуваме дека ќе ја продолжиме крвавата борба против секое насилство и против секое ропско предавство спрема нашата татковина на елинскиот јазик. Го отфрламе воведувањето настава, во нашите училишта, на македонски-словенски дијалект кој што потсетува на епохата на насилството, заплашувањето, теророт, бесилките, вековните средства на бугарската тактика.“

Но, додека официјалниот орган се задоволува само со објавување на таа телеграма, весникот „Елефтерон Вима“, што се смета за еден од најсериозните грчки весници, соопштува на видно место: „Егзалтирани шовинисти, возбудени уште повеќе од пролажувачкиот шум во Србија за некаков притисок на Грција на непостоечки во Грција српски малцинства и, најдувајќи се во неможност да свикаат митинг, за да протестираат во одговор на организираниот од пратеникот Чираковиќ противгрчки митинг во Битола, поради строгата забрана на грчката влада, неочекувано упаднале во училиштето во Сорович, каде што се изучува и словенски јазик на неколкуте тамошни славофони и, пред да успеат да интервенираат грчките власти, направиле престап со кинењето на словенските книги на учениците.“

Информациите на двата видни дневни весници се противречни. Според првиот: во Сорович се одржал едноставно протестен митинг. А според вториот: митингот не можел да се одржи поради забраната од властите, само што тие (властите - М.М.) не можеле да го спречат истапот во училиштето во Сорович. Дали покрај тие настани не настрадале бугарски¹¹ деца-ученици, дали не биле тероризирани родителите на бугарските ученици и сл., тоа уште не е познато.

Во секој случај, претседателот на владата побрзал да ја даде следнава изјава, предадена во наводници од весникот „Елефтерон Вима“:

„Јас издадов итна наредба за што е можно побрзо споведување анкета и за строго казнување на оние што го извршиле тој истап. Правата на малцинствата апсолутно се почитуваат и треба да се почитуваат. Во врска со тој случај сметам за моја должност да го потенцирам следното:

„Наша должност е да се однесуваме родителски кон малубројните малцинства во Македонија и да спречиме секакво изразување на поплаки од нивна страна. Со оглед на тоа, ние сме расположени лојално да ги исполниме сите обврски што сме ги презеле спрема Друштвото на народите со познатите меѓународни договори за малцинствата.

11 За бугарскиот дипломатски претставник.

Освен тоа, наша должност е да го отстраниме секаквиот повод за праведни поплаки, со тоа што ќе отвориме училишта, за што сме се обврзале со своите декларации пред Друштвото на народите да ги отвориме и со тоа да им олесниме на малцинствата да ги зачуваат своите цркви во кои што ќе се служи на нивниот јазик. Нема да допуштиме неодаговорни лица да создаваат прашања што ќе влијаат на нашите пријателски односи со соседните држави, и ќе го наметнеме авторитетот на законот на предизвикувачите на безредија“.

Министерот за надворешни работи г-от Руфос, од своја страна, ја дал следната изјава за вечерните весници:

„Владата е решена да ги спроведе искрено сите мерки што произлегуваат од задолженијата што таа ги презела (подвлекол-М.М.). Што се однесува за односите со соседните држави, таа е решена да ја следи секоја реакција, од каде и да се појави, врз основа на сфаќања спротивни на официјалната политика на државата“.

Сето тоа дава основа да се претпостави дека во Сорович се случило нешто повеќе отколку одземање на неколку детски буквари. Но, засега, недостасуваат поединости.

Привр. управител на Легацијата,
Секретар
Ив. Дамчев

(ЦДИА-С., ф. 322, оп. 1, ае 520, л. 5)

ДОК. 2

Извештај

од Бугарската амбасада од Атина до Министерството за надворешни работи во Софија за случувањата во Сорович по воведувањето на македонскиот јазик во наставата во училиштата, 1926 година.

Бугарска царска легација
Бр. 265

Атина, 11 февруари 1926 година.

До
Министерството за надворешни
работи и за вероисповедта
(Политичко одделение)
Софија

Кон 226 / 3 II 1926

Весникот „Елефтерон Вима“ од 10 о.м., објавува телеграма од Сорович, потпишана од дваесетина души, што фрла голем сомнеж за настаните што, наводно, се случиле во тој град во знак на протест против постоечкото таму словенско училиште. Телеграмата е со следнава содржина:

„Беше објавено дека шовинизирани жители на Сорович упаднале во славофонското училиште во Сорович и предизвикале различни безредија. Протестираме против пропишаниот укор на соровичките жители кои никогаш не биле ниту Бугари а ниту Срби.¹² Ниту функционираше, ниту функционира, ниту ќе функционира словенско училиште во Сорович. За време на ропството ние се боревме за елинската идеологија. И сега ќе се бориме уште повеќе. Жалиме што грчки весници објавиле непроверени информации на штета на националната припадност на жителите на Македонија и на тој начин создале непостоечки настани. Молиме да се земе во обзир дека во нашиот град не постои славофонско училиште, ниту црква“.

Телеграмата е потпишана од следните лица „од жителите на Сорович“ : Марко Хаџи, И. Хаџи, А. Христиди, И. Исакириди, Трајко Хаџи, А. Хаџи, А. Зуграс, И. Хаџи, Л. Хаџи, Амингас Толика, Руси Хаџи, Е. Хаџи, Лазарос Наум, Фотиос Зуграс, Харисиос Нано, Стергио Нано.

¹² Според тоа не биле ни Грци, бидејќи како такви не се декларираа.

Треба да се забележи дека некои од тие имиња изгледа дека се чисто бугарски (Трајко, Рус, Нанов), како и, така често повторувано семејно име „Хаџи“, но не и тоа „Хаџиев“.

Кога ќе се остави на страна нејзиниот патриотски тон, што може да биде вметнат свесно, таа телеграма искажува едно: дека во Сорвич не постои „славофонско“ училиште и дека никакви настани, како кинењето на словенските учебници, не се случиле во тој град. Самата изјава на потпишаните на телеграмата, дека тие не биле ниту Бугари, ниту Срби, дава можност да се разбере дека тие не се Грци, како што тоа донекаде е видливо и од нивните имиња. Суштината на телеграмата е содржана во нејзината последна фраза во која што се тврди дека во Сорвич нема ниту славофонско училиште, ниту славофонска црква.

Дали таа телеграма е потпишана од именуваните жители на Сорвич спонтано или под притисок на некои органи на власта, тешко е да се открие. Но, нејзината содржина е дрско негирање на широко распространуваните гласови во грчкиот печат, со знаење на владината власт, за митинзи против наставата на словенски јазик и за кинење на учебниците од страна на манифестантите во „славофонското училиште“ во Сорвич. И навистина, ако грчките власти навистина одобриле отворање макар и само на едно словенско училиште во кое што ќе се предава словенски јазик, грчката влада и грчките весници одамна ќе го заглушеа светот со тоа дека веќе започнале да ги спроведуваат договорите за малцинствата.

Според тоа, гласовите за упаѓање на манифестанти во словенското училиште и за кинење на словенските учебници треба да се сметаат за подол маневар на грчките власти кои приоблегнале кон една измислена смешна епизода, за посредно да кажат дека во грчка Македонија веќе постои словенско училиште и дека неговите ученици се служеле со словенски книги.

Впрочем, интригата беше толку плитко скроена, така што уште од првите соопштенија за наводната епизода, произведоа сериозни сомненија за нејзината вистинитост. Според солунските телеграми, епизодата со предавањето, наводно, се случила на 31 јануари т.е., во неделен ден, кога училиштето, ако такво постоело, било затворено. Но, тогаш, како манифестантите во него нашле словенски книги за да ги кинат? Пак и какви словенски учебници кога се знае дека до сега беше објавен само еден буквар, што учениците требало да ги остават по клупите во училиштето во еден неделен ден?

Од тие причини не преостанува друго освен да се заклучи дека аферата во Сорович е нешто како леринскиот атентат т.е., таа е изми-слена за да се покаже, наводно, постоење на словенски училишта во грчка Македонија, како бомбите експлодирани во кафеаната во Лерин, за да се наметне постоење на бугарски комити.

Привр. управник на легацијата
Секретар,
Ив. Дамчев

(ЦДИА-С., ф. 322, оп. 1, ае 520, л. 15)

ДОК. 3

Извештај

на Бугарската амбасада во Атина до Министерството за надворешните работи во Софија за случувањата во гр. Сорович, приморскиот дел од Македонија, во врска со воведувањето настава на македонски јазик, 1926 година.

Бугарска царска легација Атина
Бр. 489/ 15 март 1926 г.

Доверливо

До
Почитуваното Министерство за
надворешни работи и вероисповед
(Политичко одделение)

Софија

Кон бр. 290 / 16.02.1926 г.

Бугарската царска легација во Атина има чест да го извести почитуваното министерство за надворешни работи и вероисповед дека засега успеа да собере, преку доверливи лица, информации за случувањето во Сорович:

Неколку дена пред да се одржи митингот во Сорович, леринскиот училишен инспектор им разделил на децата што учеле во соровичкото грчко училиште, по еден примерок од Абецедарот со латински букви, издаден од овдешното Министерство за надворешни работи. Тоа делење на букварите се случило, без секакво сомнение, по наредба на Дирекцијата за малцинства при Министерството за надворешни работи. Таа околност предизвикала негодување од некои жители гркомани во градот. И по два дена тие се собрале на митинг на којшто говореле неколкумина говорници и потоа упаднале во училиштето каде што ги испокинале сите буквари. Властите не презеле никакви мерки за да се спречи настанот.

Такви абецедари биле разделени на учениците и во с. Петеле, Леринско, коишто, по 1-2 дена после тоа, биле прибрани од учителот, под изговор дека самите жители на селото треба да дадат доверлива изјава дека сакаат нивните деца да се школуваат на словенски јазик, па тогаш да им се разделат букварите.

Од друга страна, според собраните информации, самото месно бугарско население го дочекало со незадоволство обидот во училиштата да се воведат споменатите буквари, бидејќи биле составени со за него неразбирливи букви, т.е. латиница. Така во с. Емборе, поранешниот учител, Никола Христов, бил повикан од емборскиот антиинпомирарх (жандармериски помошник - комесар) да предава во училиштето во селото по познатите абецедари. Меѓутоа, месниот стар учител не се согласил, изјавувајќи дека нему не му е позната таквата латинска азбука и дека не може да предава на неа. Истиот жандармериски помошник - комесар им објаснил на жителите од селото дека тој абецедарот ќе им го раздели на учениците, ако тие самите изразат желба за тоа. Природно, селаните откажале да побараат воведување на букварите.

Треба да се обрне посебно внимание на околноста дека разни кандидати - емигранти од западна Македонија ги убедиле бугарските членови на солунската Мешовита поткомисија за иселување дека голем број од Бугарите во западна Македонија тајно се запишувале како Срби. Во случајот се работи или за српска пропаганда, која што тајно врбува свои приврзаници меѓу бугарското население, или пак за Бугари кои се поттикнуваат да оптираат за српско поданство и да се иселат во Југославија.

Привр. управител на амбасадата
Секретар,
Ив. Дамчев

(ЦДИА-С., ф. 322, оп 1, ае 520, л. 1)

SUMMARY

Mihajlo MINOSKI

THE ATTITUDE OF GREECE TOWARDS THE ACHIEVEMENT OF THE RIGHTS OF THE MACEDONIAN PEOPLE AS A MINORITY IN THE SEA-COAST REGION OF MACEDONIA, 1925-1926

The peace agreements signed after World War I obliged the Balkan states to secure minority rights for the national minorities. Greece was obliged to act accordingly in the case of „Slavonic minority“ as well, that is, towards the Macedonian people in the seacoast region of Macedonia. After a few years of delay in the fulfilment of the obligations that Greece had agreed upon, after the warning issued by the Council of the League of Nations, by the end of March 1925, the Greek government declared that it would fully fulfill its obligations and that it will ensure education and freedom of religious service „in its own language“ for the „Slavonic minority“. The Macedonian primer (printed in the Latin alphabet) that had been prepared was presented before the Council of the League of Nations. In 1926, the Greek government officially declared the beginning of the introduction of the education in Macedonian in a number of schools, where the primers were distributed, but in reality it did all it could not to carry this plan out. The governments of Bulgaria and the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes objected strongly to this plan, demanding minority rights for their (Bulgarian and Serb) non-existent minorities in Greece.